

Ad, Sıfat ve Zarflar Arasındaki İşlev Değiştirme

Functional Shift Between Nouns, Adjectives and Adverbs

Hürriyet GÖKDAYI¹ , Çiğdem KALEGERİ²

ÖZ

Sözcük türleri ayrımı dil bilgisi araştırmalarında üzerinde durulan konulardan birisidir. Sözcüklerin türlerinin belirlenmesi, tümcedeki işlevlerinin ortaya konulması ve o tümceyi oluşturan sözcüklerin tümce bağlamındaki işlevlerinin belirlenmesi yönlerinden önemlidir. Sözcük türleri belirlenirken anlamsal, biçimsel ve dizimsel özelliklerden yararlanılmaktadır. Türkiye Türkçesinin dil bilgisi kaynaklarında, araştırmacıların daha çok kendi belirledikleri ölçütlere göre sözcük türü sınıflandırması yaptıkları görülmektedir. Bununla birlikte, aynı sözcüğün farklı türlerdeki kullanımını açıklayabilmek amacıyla, sözcüklerin belirli türlerde sabit olup olmadığı veya sözcük türleri arasında geçişlerin gerçekleşip gerçekleşmediği konularının üzerinde durulması gerekmektedir. Bu çalışmada, sözcük türü geçişlerini gösterebilmek amacıyla Türkiye Türkçesinde ad, sıfat ve zarf olarak kullanılabilen sözcükler, sıklıkları temel alınarak seçilmiştir. Sıklık değerleri göreceli olarak yüksek olan ve karşıt anlamlı bu dört sözcük çifti şunlardır: *güzel - çirkin, yakın - uzak, sıcak - soğuk, yanlış - doğru*. Bu sözcükler, bir tümcedeki dizilim içerisinde herhangi bir ek almadan veya biçim değiştirmeden ad, sıfat ve zarf olabildikleri için tercih edilmiştir. Bu sözcüklerin ad, sıfat ve zarf olarak kullanımları ile ilgili örnek tümceler Türkçe Ulusal Derlemi (TUD) taranarak tespit edilmiştir. Çalışmanın örnekleme; belirlenen sözcüklerin ad, sıfat ve zarf olarak kullanıldığı, rastlantısal olarak seçilmiş beşer örneği içeren toplam yüz yirmi tümceden oluşmaktadır. Bu tümceler üzerinden ad, sıfat ve zarflar arasındaki dizimsel ilişki ve sözcük türü geçişleri incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Ad, sıfat, zarf, sözcük türleri, işlev değiştirme

ABSTRACT

The distinction between word classes is a key issue emphasized in grammatical research. Determining the types of words is crucial for revealing their functions in sentences and clarifying the roles of the words that form those sentences within their context. Semantic, formal, and syntagmatic features are used to identify word classes. In the grammar sources of Modern Turkish, researchers often classify word types according to criteria they establish. However, to explain the use of the same word in different categories, it is necessary to examine whether certain types of words are fixed or whether transitions between word types occur. This study focuses on words in Turkish that can function as nouns, adjectives, and adverbs, selected based on frequency, to demonstrate these transitions. The four word pairs with relatively high frequency values and antonyms are: *güzel* (beautiful) – *çirkin* (ugly), *yakın* (near) – *uzak* (far), *sıcak* (hot) – *soğuk* (cold), *yanlış* (wrong) – *doğru* (correct). These words were chosen because they can function as nouns, adjectives, and adverbs in a sentence

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Hürriyet Gökdayı (Prof. Dr.), Mersin Üniversitesi,
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü, Mersin, Türkiye
E-posta: hgokdayi@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8526-3915

Çiğdem Kalegeri (Öğr. Gör. Dr.),

Mersin Üniversitesi, Rektörlük Türk Dili Bölümü,
Mersin, Türkiye
E-posta: ckalegeri@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-9567-6534

Başvuru/Submitted: 10.05.2024

Revizyon talebi/Revision requested:
23.08.2024

Son revizyon/Last revision received:
03.09.2024

Kabul/Accepted: 31.10.2024

Atıf/Citation: Gökdayı, Hürriyet., Kalegeri,
Çiğdem. "Functional Shift Between Nouns,
Adjectives and Adverbs." *Türkiyat Mecmuası-*
Journal of Turkology 34, 2 (2024): 609-635.
<https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.1481731>

without the addition of suffixes or changes in form. Sample sentences illustrating the use of these words as nouns, adjectives, and adverbs were identified by analyzing the Türkçe Ulusal Derlemi (TUD). The study sample consists of 120 sentences containing five randomly selected examples where these words are used as nouns, adjectives, and adverbs. The syntagmatic relationships between these word types and functional shifts were analyzed using these sentences.

Keywords: Noun, adjective, adverb, word types, functional shift.

EXTENDED ABSTRACT

The classification of word classes is a central topic in grammatical research on Modern Turkish. Identifying and clarifying the functions of words within sentences is an essential criterion for determining word types. Semantic, formal, and syntagmatic features are used in the word categorizing process. In the grammar sources of Modern Turkish, researchers typically classify word types based on various criteria. In addition, to explain the usage of a word in different classes, it is important to explore whether words are confined to specific categories or whether transitions between word classes can occur. To determine a word's type, its function in the sentence must be considered. A word can shift to a different class without structural changes. This phenomenon is called a "functional shift." In Modern Turkish, such shifts are observed between some nouns, adjectives, and adverbs.

The distinction between word types is emphasized in grammatical research. Identifying word types helps to clarify their functions in a sentence. For example, words in the subject position of a sentence must typically be nouns, whereas words that describe or qualify nouns are usually adjectives. Establishing the word type is a critical step in understanding the roles of words within a sentence. At this point, it is useful to define the terms "word" and "word type." A word is a unit comprising one or more sounds that performs a syntactic function and carries meaning within a sentence. Word types are groups of words that share common grammatical features and can function interchangeably within syntax. The semantic, formal, and syntactic features are considered when classifying word types.

This study aims to demonstrate functional shifts between word classes. In this context, four pairs of antonyms that can function as nouns, adjectives, and adverbs in Modern Turkish were selected based on their relatively high frequency in the Türkçe Ulusal Derlemi / Turkish National Corpus (TUD/TNC): güzel (beautiful) - çirkin (ugly), yakın (near) - uzak (far), sıcak (hot) - soğuk (cold), yanlış (wrong) - doğru (correct). These words were selected because they can function as nouns, adjectives, and adverbs without any suffixation or changes in form. Sample sentences illustrating the usage of these words as nouns, adjectives, and adverbs were extracted from the TNC.

In the first section of the study, the perspectives of researchers who have worked on classifying words in Modern Turkish were examined. In this regard, two main approaches to the classification of word types in Modern Turkish can be identified. The first approach groups words into three categories: nouns, verbs, and prepositional origins. In this classification, nouns, pronouns, adjectives, and adverbs are categorized as "noun words," verbs form a separate

group, and prepositions, conjunctions, and interjections are grouped as "prepositional words." In contrast, the second approach divides word types into eight categories: nouns, adjectives, determiners, pronouns, prepositions, conjunctions, exclamations, and verbs. Based on this, it can be concluded that there is no consensus on the classification of word types in the literature.

The second section of this study focuses on the functional shifts between nouns, adjectives, and adverbs. Based on the opinions and explanations provided in grammatical sources, it is evident that nouns, adjectives, and adverbs classified as nominal in Modern Turkish can undergo class shifts within sentences. These shifts occur without structural changes to the words. For a class shift to occur in a sentence, semantic and syntactic compatibility is required.

In the third section, the functional shifts explained in the previous section are demonstrated through a database of sentences. The study sample comprises 120 sentences containing five randomly selected examples in which the specified words are used as nouns, adjectives, and adverbs. The syntagmatic relationships between nouns, adjectives, and adverbs were analyzed within these sentences, and usage patterns were investigated. Each sentence was coded based on the word's function as a noun, adjective, or adverb. The placement of words within sentences and syntactic elements before and after them were also analyzed, and a formula representing word order in the sentences was developed.

In the evaluation section, these formulas were classified according to their usage as nouns, adjectives, or adverbs. The formulas were then compiled into a single formula and explained in tables.

In the conclusion section, based on the analysis of the selected sample sentences, formulas regarding the word order required for a word to function as a noun, adjective, or adverb in a sentence were provided. It was concluded that words classified as nominal in Modern Turkish (nouns, adjectives, and adverbs) can be explained using a syntactic formula and form a pattern. Increasing the number of words and sentences in future research and verifying the accuracy of these formulas will further contribute to the literature.

Giriş

Bir sözcüğün türünü belirlemek için onun söz dizimindeki işlevine bakılmalıdır. Bir sözcük, yapı bakımından herhangi bir değişikliğe uğramadan, bir başka ifadeyle, herhangi bir ek almadan başka bir sözcük türüne geçebilmektedir.¹ Finegan'ın² *functional shift*, Crystal'ın³ *conversion* olarak adlandırdığı bu hususu Sarı⁴ “fonksiyon değiştirme” terimi ile karşılamıştır. Türkiye Türkçesinde bazı adlar, sıfatlar ve zarflar arasında böyle bir türler arası geçiş yani işlev değiştirme görülmektedir.

TDK Güncel Türkçe Sözlük'te adlar “canlı ve cansız varlıkları, kavramları, durumları karşılayan kelime”⁵; sıfatlar “bir adın önüne gelerek o adı nitelik, nicelik, yer, sıra vb. bakımlardan belirten kelime”⁶; zarflar ise “fiilin, sıfatın veya zarfın anlamını zaman, durum, yer, ölçü, nitelik ve soru kavramları bakımından belirleyen veya sınırlayan kelime”⁷ olarak tanımlanmıştır. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere, bu sözcükler arasından özellikle sıfatlar ve zarfların türlerinin belirlenmesinde bu sözcüklerin tümce içindeki yerleri ve dizimsel ilişkileri etkili olmaktadır. Bir tümcede ad olan bir sözcük, başka bir tümcede sıfat veya zarf olabilmekte, bu üç sözcük türü arasında geçişler meydana gelmektedir. Bu geçişlerin hangi durumda ve nasıl gerçekleştiğinin açıklanması, sözcük türlerinin belirlenmesi, söz dizimi ve anlam bilgisi açısından yararlı olacaktır.

Böyle sözcük türü geçişlerini gösterebilmek amacıyla Türkiye Türkçesinde ad, sıfat ve zarf olarak kullanılabilen, *Türkçe Ulusal Derlemi*'ndeki (TUD)⁸ sıklıkları göreceli olarak yüksek ve karşıt anlamlı dört sözcük çifti seçilmiştir: *güzel - çirkin, yakın - uzak, sıcak - soğuk, yanlış - doğru*.⁹ Bu sözcükler, bir tümcedeki dizilim içerisinde herhangi bir ek almadan veya biçim değiştirmeden ad, sıfat ve zarf olabildikleri için tercih edilmiştir. Bu sözcüklerin ad, sıfat ve zarf olarak kullanımları ile ilgili örnek tümceler TUD taranarak tespit edilmiştir. Çalışmanın örnekleme, belirlenen sözcüklerin ad, sıfat ve zarf olarak kullanıldığı rastlantısal olarak seçilmiş beşer örneği içeren toplam 120 tümceden oluşmaktadır. Bu tümceler üzerinden ad, sıfat ve zarflar arasındaki dizimsel ilişki incelenmiş, bunlar arasında bir örüntü olup olmadığı araştırılmıştır.

Bu çalışmada betimsel bir yöntem kullanılmıştır. Seçilen sözcüklerin TUD'dan alınan örnek tümcelerde hangi dizimsel özelliklerle farklı bir türde kullanıldığı ortaya konulmuştur.

1 Mustafa Sarı, “Türkiye Türkçesinde Sözcük Türlerinin Değişikliğe Uğraması”, *TÜRKİYE Türkoloji Dergisi* 13/1 (2000), 227.

2 Edward Finegan, *Language* (Fort Worth: Harcourt Brace, 1994), 99.

3 David Crystal, *A Dictionary of Linguistics and Phonetics* (Oxford: Blackwell Publishing, 1991), 83.

4 Sarı, “Türkiye Türkçesinde Sözcük Türlerinin Değişikliğe Uğraması”, 227.

5 “Ad” Güncel Türkçe Sözlük, erişim 2 Mayıs 2024, <https://sozluk.gov.tr/>

6 “Sıfat” Güncel Türkçe Sözlük, erişim 2 Mayıs 2024, <https://sozluk.gov.tr/>

7 “Zarf” Güncel Türkçe Sözlük, erişim 2 Mayıs 2024, <https://sozluk.gov.tr/>

8 TUD; 50 milyon sözcükten oluşan, 24 yıllık bir dönemi (1990-2013) kapsayan, günümüz Türkçesinin çok sayıda farklı alan ve türlerinden yazılı ve sözlü örnekleri içeren, geniş kapsamlı, dengeli ve temsil yeterliliğine sahip, genel amaçlı bir referans derlemidir. Bk. “Türkçe Ulusal Derlemi (TUD)”, Turkish National Corpus (TNC), erişim 2 Mayıs 2024, <https://www.tnc.org.tr/tr/>

9 TUD'da sözcüklerin sıklıkları; *güzel* 33.384, *çirkin* 1923, *yakın* 19.101, *uzak* 9553, *sıcak* 8073, *soğuk* 6832, *yanlış* 11.975, *doğru* 45.585 olarak tespit edilmiştir.

Derlemede yazılı metin sorgusunda standart (temel) arama yapılmış, çıkan sonuçların hangi sözcük türünde olduğu belirlenerek sınıflandırılmıştır.

1. Türkiye Türkçesinde Sözcük Türleri

Sözcük türleri ayırımı dil bilgisi araştırmalarında üzerinde durulan konulardan birisidir. Türlerin belirlenmesi, sözcüklerin tümcedeki işlevlerinin ortaya konmasına yardımcı olmaktadır. Söz gelimi, bir tümcede özne konumunda yer alan sözcüğün/söz öbeğinin ad türünde olması gerekmektedir. Yine, adları niteleyen veya belirten sözcükler de sıfat olmak zorundadır. Bir tümcede yer alan sözcüklerin türlerinin belirlenmesi, o tümceyi oluşturan sözcüklerin tümce bağlamındaki işlevlerinin belirginleştirilmesinde önemli bir dayanaktır. Bu aşamada sözcük ve sözcük türü terimlerini tanımlamak yararlı olacaktır. Bu çalışma kapsamında sözcük; ses veya seslerden oluşan, söz diziminde bir işlev yerine getiren ve tümcede bir anlam taşıyan birim biçiminde tanımlanmıştır. Sözcük türleri ise dil bilgisel olarak ortak özellikler taşıyan ve söz diziminde birbirinin yerine kullanılabilen sözcüklerin oluşturduğu bütündür. Sözcük türlerini belirlerken anlamsal, biçimsel ve dizimsel özelliklerden yararlanılır.

Sözcüklerin türlere ayrılması ve sınıflandırılması üzerinde çalışan araştırmacıların görüşlerine başvurmak, bu makalenin ileri süreceği düşüncelere dayanak oluşturacaktır. Bu araştırmacıardan birisi olan Karaağaç'a göre sözlüklerde yer alan açıklamaların hepsi ad olarak kullanım hâlinindedir. Bunların farklı türde sözcükler olabilmeleri için sözlüksel açıklamalar gerekmektedir. Sözlüklerde yer alan sözcüklerin hepsi aslında birer addır. Bu sözcükleri ad dışındaki türlere ayırmak için onları tümcelerde kullanmak gerekmektedir. Ad olarak kullanılan sözcükler aslında sözlük birimidir. Bunların söz dizimi bağlamında kullanılması yalnızca özne veya nesne olarak kullanılabilirliği mümkündür.¹⁰

Buna karşın Gencan, sözcüklerin ad, sıfat, adıl, eylem, zarf, ilgeç, bağlaç ve ünlem olarak sekiz türe ayrıldığını ifade etmiştir. Gencan, sözcükleri; tümce kuruluşundaki görevlerini temel alarak üç grupta ele almıştır: Temel sözcükler (adlar, eylemler), uydu sözcükler (sıfatlar ve belirteçler), söz ulakları (ilgeçler ve bağlaçlar). Ancak bu ayrımların kesin olmadığını; sözcüklerin konuluş anlamlarına göre değil, kullanılış durumlarına, tümcedeki görevlerine göre değerlendirilmesi gerektiğini de vurgulamıştır. Örneğin, “güzel” sözcüğü “Dün güzel bir çiçek aldım.” tümcesinde sıfat; “Orhan güzel konuşur.” tümcesinde durum zarfıdır. “Bu yıl dünya güzeli Türkiye’de seçilecek.” tümcesinde ise “güzel” sözcüğü ad olarak kullanılmıştır.¹¹

Sınıflandırma ölçütü olarak anlamı ve görevi esas alan Ergin, sözcükleri “isimler, fiiller, edatlar” adı altında üç gruba ayırmıştır. Ergin’e göre Türkçedeki tüm sözcükler, bu üç gruptan birine dâhildir. Örneğin sıfatlar, zamirler ve zarflar ad soylu sözcüklerdir. Bu tür bir ayırım, zaten ad soylu oldukları için ad, sıfat ve zarflar arasındaki tür geçişlerinin dayanağı olarak görülebilir.¹²

10 Günay Karaağaç, *Türkçenin Dil Bilgisi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2012), 425.

11 Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi* (Ankara: Ayraç Yayınevi, 2001), 171.

12 Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi* (İstanbul: Bayrak Yayınları, 2006), 216-218.

Ergin gibi Banguoğlu da sözcükleri sınıflandırırken iki temel ölçüt kullanmıştır. Birinci ölçüt olan “tabiî sınıflama”ya göre, sözcükler adlar ve eylemler olmak üzere ikiye ayrılır. Ancak Banguoğlu’na göre bu sınıflandırma yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle devreye ikinci ölçüt olan “mantıkî sınıflandırma” girmelidir. Mantıkî sınıflandırmaya göre, sözcüğün tümce içindeki işlevi göz önüne alındığında “ad, sıfat, zamir, zarf, takı, bağlam, ünlem ve fiil” olmak üzere sekiz sözcük çeşidi bulunmaktadır.¹³

Bunun yanında; Atabay, Özel ve Kutluk, hangi ölçütü kullandıklarını açıklamadan sözcükleri ad, sıfat, belirteç, adil, ilgeç, bağlaç, ünlem ve eylem olmak üzere sekiz gruba ayırmışlardır. Bu sekizli ayırmda sözcükler birbirinden tamamen bağımsız birimler gibi görünmektedir. Hâlbuki adlar ve adillar arasında çok belirgin bir ilişki bulunmaktadır.¹⁴

Anlam ve görevi ölçüt olarak kabul eden Korkmaz’a göre ise sözcükler üçlü bir gruplandırma ile ayrılmalıdır. Bunlar anlamlı sözcükler (ad, sıfat, zarf, zamir, eylem), görevli sözcükler (ilgeçler, bağlaçlar) ve anlamlı-görevli sözcüklerdir (ünlemler). Burada sözü edilen görev, sözcüklerin tümce dizilişinde yerine getirdikleri işlev olarak anlaşılmaktadır.¹⁵

Sözcüklerin anlam taşıdığı ve tümcede diğer sözcüklerle dizimsel ilişki kurduğu düşüncesinden hareket eden Yener, sözcükleri tek başlarına anlamı olan “statik sözcükler” ve söz dizimi içinde anlam kazanan “dinamik sözcükler” olarak iki temel gruba ayırmıştır. Araştırmacıya göre, statik sözcükler adlar ve eylemler; dinamik sözcükler ise adillar, sıfatlar, zarflar, ilgeçler, bağlaçlar ve ünlemlerdir. Bu ayırmadan; zarf, ilgeç gibi bazı tür sözcüklerin anlamlarının tümce diziliminde ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.¹⁶

Buraya kadar aktarılan bilgiler doğrultusunda, Türkiye Türkçesinde sözcük türleri tasnifinin birçok dil bilgisi araştırmacısı tarafından yapıldığı görülmektedir. Bu sınıflandırmalara genel olarak değinen Boz, mevcut tasniflerin; sözcüklerin anlam ve görevleri, söz içindeki işleyişleri, sözlüksel ve dil bilgisel konumları, tümcedeki kullanılışları ve yükledikleri anlamlar, statik ve dinamik konumları ölçüt alınarak yapıldığını ifade etmiş; kendisi de sözcük türlerini, sözlüksel ve dil bilgisel olarak iki gruba ayırmayı uygun görmüştür. Araştırmacıya göre adlar, sözlüksel grupta eylemlerle beraber yer almaktadır. Sıfatlar, zarflar, adillar, ilgeçler, bağlaçlar ve ünlemler ise dil bilgisel grupta niteleyici ve belirticiler başlığı altında toplanmıştır.¹⁷

Delice de bu hususta benzer bir görüşe sahiptir. Araştırmacıya göre, sözcük türlerinin sınırlarının çizilmesinde, tümcedeki anlamlarının büyük etkisi vardır. Delice, sözcük türlerini değerlendirirken sözcüklerin iki farklı anlamından bahsetmiştir: sözlüksel anlam ve dil bilgisel anlam. Sözlüksel anlam olarak ifade edilen aslında gerçek anlamdır. Kavramların adlandırılması, tümcede yine kavram olarak var olmalarıyla ilgilidir. Sözlükte yan anlam, mecaz anlam,

13 Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000), 151-153.

14 Neşe Atabay, Sevgi Özel ve İbrahim Kutluk, *Sözcük Türleri* (İstanbul: Papatya Yayıncılık, 2003), 21-22.

15 Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Şekil Bilgisi* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007), 193.

16 Mustafa Levent Yener, “Türk Dilinde Sözcük Türleri Tasnifi Sorunu Üzerine”, *Turkish Studies* 2/3 (2007), 621.

17 Erdoğan Boz, “Türkiye Türkçesinde Sözcük Türleri Üzerine Bir Tasnif Denemesi”, *Uluslararası Yunus Emre Sosyal Bilimler Dergisi* 1/1 (2020), 1.

terim anlam vb. anlamlar taşıyan sözcükler tür açısından değerlendirildiğinde bunların ad, adıl, sıfat, zarf ve eylem kategorilerinden birine ait olduğu görülmektedir. Dil bilgisel anlam ise sözcüklerin birbirleriyle anlam ilgisi kurmak amacıyla taşıdıkları anlamdır. Dil bilgisel anlam taşıyan sözcükler bağlaç, ilgeç, pekiştirici ve yardımcı eylem olarak kullanılmaktadır.¹⁸

Sözcüklerin taşıdıkları anlamların belirlenmesiyle ilgili olarak Delice bir kavramı belirtmek için kullanılan sözcüklerin sözlüksel anlamlarından uzaklaşarak dil bilgisel anlam yüklenebileceklerini söylemektedir. Söz gelimi, “Dur; etrafa iyice bakalım; ondan sonra içeri girelim.” tümcesindeki “bakalım” sözcüğü sözlüksel anlamıyla kullanılmış ve eylem olmuştur. Aynı sözcük, “Bu işin sonu nereye varacak, bakalım!” şeklinde kullanıldığında ise sözlüksel anlamdan bahsetmek mümkün değildir. Bu tümcede de sözcüğün kavramsal amaçlı değil işlevsel amaçlı kullanılmasından kaynaklı dil bilgisel anlama geçiş gerçekleşmiştir. Sözcük, bu tümcede pekiştirme ilgeci olarak kullanılmıştır. Delice’ye göre, Türkiye Türkçesinde sözcük türü sınıflandırması sözcüklerin “sözlüksel (asıl fiil, isim, sıfat, zamir, zarf)” ve “dil bilgisel (bağlama edatı, çekim edatı, pekiştirme edatı, ünlem edatı, yardımcı fiil)” anlamlarına göre yapılmalıdır. Araştırmacı, yaygın bir şekilde kullanılan sekizli sınıflandırma yerine onlu bir sınıflandırmanın kullanılmasının daha doğru olacağını ifade etmiştir.¹⁹

Sözcüklerin farklı türlere ayrılmasında kategorik bir bakış açısı yerine işlevsel bir bakış açısına sahip olan araştırmacılar da bulunmaktadır. Bağımsal dil bilgisinde sözcüklerin tümce diziliminde ilettikleri anlama ve yerine getirdikleri işleve göre türlere ayrılması yönünde bir yaklaşım yer almaktadır. Buna göre sözlüksel birimler ile söz dizimsel birimler arasında kesin bir ayırım yapılmalıdır. Bu ayırım sayesinde daha doğru bir inceleme ve daha doğru bir sınıflandırma yapabilmek mümkündür.²⁰

Dil bilgisi araştırmacılarının görüşlerine dayanılarak, Türkiye Türkçesi sözcük türleri tasnifi konusunda iki temel yaklaşım bulunduğu söylenebilir. Bunlardan ilki sözcükleri önce ad, eylem ve ilgeç soylu olmak üzere üç başlık altında ele almaktadır. Bu sınıflandırmada, ad, adıl, sıfat ve zarflar ad soylu; eylemler tek bir grup; ilgeç, bağlaç ve ünlemler de ilgeç soylu sözcükler olarak gruplandırılmaktadır. İkinci yaklaşımda ise sözcük türlerinin sekize (ad, sıfat, belirteç, adıl, ilgeç, bağlaç, ünlem ve eylem) ayrıldığı anlaşılmaktadır. Görüldüğü gibi, alan yazınında sözcük türlerinin sınıflandırılması hususunda bir görüş birliği bulunmamaktadır. Araştırmacıların daha çok kendi belirledikleri ölçütlere göre sözcük türü sınıflandırması yaptıkları söylenebilir. Bunun yanında, aynı sözcüğün farklı türlerdeki kullanımını açıklayabilmek amacıyla, sözcüklerin belirli türlerde sabit olup olmadığı veya sözcük türleri arasında geçişlerin gerçekleşip gerçekleşmediği konularının üzerinde durulması gerekmektedir.

18 Halil İbrahim Delice, “Sözcük Türleri Nasıl Tasnif Edilmelidir?”, *Turkish Studies* 7/4 (2012), 27.

19 Delice, “Sözcük Türleri Nasıl Tasnif Edilmelidir?”, 31.

20 Muhsine Börekçi ve Yusuf Tepeli, “İşlevsel Dilbilim Yaklaşımıyla Türkçede Sözcük Türleri Üzerine”, *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi* 2/7 (2013), 94.

2. Sözcük Türleri Arası Geçiş

Sözcükler tümcelerde farklı işlevler yerine getirmekte ve bu işlevlere dayanılarak sınıflandırılmaktadır. Ancak her sözcüğün bir türünün olduğu ve her zaman bu türde görüldüğü gibi bir çıkarım doğru olmayacaktır. Sözcüklerin türü de belirli bir anlamsal içeriği iletmek amacıyla kurulan tümce dizilişinde belirginleşmektedir. Doğal dilin tümceleri sadece sözlükten seçilen sözcüklerin rastgele sıralanmasıyla oluşmamıştır. Tümceyi oluşturan sözcükler bir düzen, bir hiyerarşi içinde bulunurlar. Carnie, bu düzeni basitçe “x y’yi sever” yapısıyla açıklamıştır. Araştırmacıya göre, insan zihninde x ve y yerine sayısız sözcük veya sözcük öbeği gelebilmektedir. Burada dikkat çeken husus ise x ve y yerine geçebilecek olan sözcük veya öbeklerin aynı yapıda olduğudur. Buna göre, “Ali kuşları sever.” veya “Kedi ciğeri sever.” veya “Üniversite öğrencileri akademik kitapları sever.” tümcelerinde x yerine geçen (Ali, kedi, üniversite öğrencileri) ve y yerine kullanılan (kuş, ciğer, akademik kitaplar) sözcük veya öbekler birbirinden farklıdır ama dizimsel ilişkileri açısından aynı özellikleri gösteren birimlerdir.²¹

Bu dizimsel ilişki içerisinde, belirli bir sözcük türündeki bir sözcüğün yapısı bakımından herhangi bir değişikliğe uğramadan başka bir sözcük türüne geçmesi “fonksiyon değişirme” olarak adlandırılmaktadır.²² Türkçenin tarihî gelişimi içinde bazı sözcükler ad iken sıfat, sıfat iken ad, ad iken ilgeç, hatta ad iken eylem ve eylem iken ad olarak kullanılmışlar, dolayısıyla bir sözcük türünden başka bir türe geçmişlerdir. Bu dil bilgisi olayı *tür değişirme* biçiminde adlandırılmıştır.²³ Aynı sözcüğün farklı işlevlerde kullanılması, *başka sözcük türüne kayma*²⁴ veya *çok türülülük*²⁵ biçiminde de değerlendirilmiştir.

Türkçede sözcüklerin tür değiştirmeleri ile ilgili hususlara değinen çalışmalar bulunmakla birlikte, bu dil bilimsel olayın adlandırılmasında bir fikir birliğine varılamamıştır.²⁶ İngilizcedeki *conversion* veya *functional shift* terimleri bir sözcüğün “hiçbir ek almadan” başka bir sözcük türüne geçmesini ifade etmektedir.²⁷ Örneğin İngilizcede yer alan *model*, *prime* gibi bazı sözcükler herhangi bir ek almadan sıfat, ad ve eylem görevlerinde kullanılabilirlerdir. Türkçede de bazı sözcükler şekil değişikliğine uğramadan farklı görevler üstlenebilmektedir. Örneğin “Adam güzel konuştu.” tümcesinde “güzel” zarf olarak kullanılırken aynı sözcük “güzel çiçekler” ifadesinde sıfattır.²⁸

21 Andrew Carnie, *Constituent Structure* (Oxford: Oxford University Press, 2010), 17.

22 Sarı, “Türkiye Türkçesinde Sözcük Türlerinin Değişikliğe Uğraması”, 227.

23 Feryal Korkmaz, *Batı Türkçesinde Tür Değişirme* (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2007), 8.

24 Atabay, Özel ve Kutluk, *Sözcük Türleri*, 57.

25 Nadir Engin Uzun, *Dünya Dillerinden Örnekleriyle Dilbilgisinin Temel Kavramları Türkçe Üzerine Tartışmalar* (İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 39, 2004), 70.

26 Necmettin Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar* (İstanbul: MEB Yayınları, 1992), VIII.

27 Bu çalışmada *tür değişirme* terimi, bir sözcüğün “hiçbir ek almadan” başka bir sözcük türüne geçmesini ifade etmektedir. Bu nedenle ek alarak başka bir türe geçen sözcüklerin konu edildiği dil bilgisi çalışmaları kaynaklara dâhil edilmemiştir.

28 Sarı, “Türkiye Türkçesinde Sözcük Türlerinin Değişikliğe Uğraması”, 229.

Kutadgu Bilig'de *tut-* eyleminin ilgeç olarak kullanılması üzerine yapılan bir çalışmada bu durum *fonksiyon değiştirme* olarak değerlendirilmiştir.²⁹ Ancak Türkçede, sözcüklerin tümce içindeki yerlerine göre fonksiyon değiştirmesi sık karşılaşılan bir olaydır. Burada ise bir sözcüğün ait olduğu sözcük türünden dil bilgisel bir değişiklik göstermeden başka bir sözcük türünde kullanılması söz konusudur. Dolayısıyla bu durumun *tür değiştirme* terimiyle karşılanması uygun görünmektedir.³⁰

Korkmaz, “sözcüklerin fonetik ya da morfolojik bir değişikliğe uğramadan bir türden başka bir türe geçmesi” olarak açıkladığı tür değiştirmenin addan eyleme, eylemden ada, eylemden sığata ve addan ilgece biçiminde olduğunu ifade etmiştir.³¹

Türkçe derlemlerle ilgili çalışmalar yapan Özkan,³² *Güncel Türkçe Sözlük'te 'Zarf' Olarak Tanımlı Sözlük Birimlerin Derlem-Denetimi* adlı çalışmasında Türkçede, bir sözcüğün tür ve anlam değiştirmesinin o sözcüğün söz dizimsel işlevleri ile ilgili olduğunu ifade etmiş, bu geçişimin de özellikle sıfatlarla zarflar ve adlarla sıfatlar arasında gerçekleştiğini belirtmiştir. Özkan, “güzel” sözcüğünün yapısal bir değişikliğe uğramadan 12, “iyi” sözcüğünün ise 10 farklı anlam ifade etmesini ve her iki sözcüğün de sözcük türü olarak tümcede ad, sıfat ve zarf olarak üç işlevde kullanılmasını bu duruma örnek olarak göstermiştir. Yine Özkan,³³ aynı çalışmasında *Güncel Türkçe Sözlük'te* “A maddesi”nde zarf tanımlı sözlük birimler üzerinden bir araştırma yapmış, sıfatlar ve zarflar arasında ortaklık gösteren *açık, ağır, ağırca, aşığı, başarılı, çabuk, deli dolu, fena, fazla, geç, gereksiz, hızlı, hür, iyi, güzel, kötü* vb. sözlük birimlerin sıklıkları yüksek ortak sözlük birimler olduklarını tespit etmiştir. Benzer durum ad ve sıfatlar arasındaki ortaklıklarda da görülebilmektedir.

Türkçenin ilk dil bilgisi kitaplarından birini yazan Deny, Altay dillerinin biçim düzeyinde yapısal özelliklerini sıralarken on ikinci madde olarak adların, bir nesne adı, bir sıfat veya bir zarf işlevinde kullanılabildiğini; bu bakımdan bir belirsizliğin olduğunu; özellikle sıfatlarla zarflar arasındaki bu karışıklığın sık görülen bir durum olduğunu belirtmiştir.³⁴ Deny, zarfların, ad ve sıfatlardan kesin bir şekilde ayrıştırılamayacağını, bütün sıfatların, zarf olarak kullanılabileceklerini ifade etmiştir. Araştırmacıya göre, sözcük türü olarak zarfların kaynağını diğer sözcük türleri oluşturmaktadır. Yine aynı kaynakta, zarflar, asıl olma ve diğer türlerden çeşitli yapı değişiklikleriyle dönüşerek oluşma durumuna göre ele alınmış ve mekân, zaman, tavır ve miktar zarfları olarak sınıflandırılmıştır.³⁵ Araştırmacı, zaman zarflarını da asıl zaman zarfları ve zaman zarfı işini görebilen sözcük ve ifadeler olarak ikiye ayırmış; bu tutumu tüm

29 Mehmet Vefa Nalbant, “Türkçede Tarihi Türk Dili Alanında Fonksiyon Değiştirmeye Bir Örnek: Tut- Fiili”, *Bilig Dergisi* 38 (2006), 138.

30 Korkmaz, “Batı Türkçesinde Tür Değiştirme”, 10.

31 Korkmaz, “Batı Türkçesinde Tür Değiştirme”, 18.

32 Bülent Özkan, “Güncel Türkçe Sözlük'te ‘Zarf’ Olarak Tanımlı Sözlük Birimlerin Derlem-Denetimi”, *Turkish Studies* 5/3 (2010), 1767.

33 Özkan, “Güncel Türkçe Sözlük'te ‘Zarf’ Olarak Tanımlı Sözlük Birimlerin Derlem-Denetimi”, 1767.

34 Jean Deny, *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, çev. Ali Ulvi Elöve (İstanbul: Maarif Matbaası, 1941), 322-330.

35 Deny, *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, 234-295.

zarf türleri için genelleştirmiştir. Deny'nin bu yaklaşımından, zarfların kaynağının diğer sözcük türleri olduğu anlaşılmaktadır.

Deny gibi Korkmaz da zarfların kaynağı olarak adları, sıfatları, zamirleri, bağlaçları ve eylemleri göstermiştir.³⁶ Koç'a göre de ad veya sıfat olan bir sözcük zarf olarak kullanılabilir.³⁷ Bu görüşün yanında Bozkurt, zarfların da sıfatlar gibi ek almayan yapılar olduğunu ifade etmiş, ek aldıkları durumlarda zarf veya sıfat olma özelliklerini kaybettiklerini belirtmiştir.³⁸

Özmen ise sözcük türlerinin birbirlerine yakınlıklarının göz önüne alınarak ana gruplara ayrılabilceğini ifade etmiştir. Buna göre, ad, sıfat, zarf ve zamirler bir grup; ünlem, ilgeç ve bağlaçlar bir grup içinde değerlendirilebilir. Eylemler ise tek başlarına ayrı bir sözcük türüdür. Özmen, bir sözcüğün türünü belirlemek için söz dizimindeki işlevine bakılması gerektiğini, bu hususun da daha çok ad, sıfat ve zarflar için geçerli olduğunu ifade etmiştir. Araştırmacıya göre aynı şey; ilgeç, bağlaç ve ünlemler için de kısmen geçerlidir: "Bir ünlem, bir bağlaç, bir ilgeç ad gibi kullanılsa da adlar arasında yer almaz."³⁹ Özmen, sözcük türü olarak eylemlerin belirlenmesinde söz dizimindeki işlevlerinin etkisiz olduğunu vurgulamıştır. Bu ifadeden ad, sıfat ve zarf olan sözcüklerin türlerini belirlemede, bunların söz dizimindeki işlevlerinin belirleyici olduğu anlaşılmaktadır.

Söz dizimi bağlamında ele alındığında, ad olarak kullanılan bazı sözcükler (nitelik, renk, sayı adları, vb.), sıfat olabilmekte, sıfat olarak kullanılan bu sözcükler de ad olarak kullanılabilir. Bu husus, kısmen zarf için de geçerlidir. Söz diziminde zarf olarak kullanılan bir sözcüğün, ad olarak kullanılması da mümkündür. Ancak her zarf, sıfat olarak kullanılamaz.⁴⁰ Bu açıklamalara göre ad, sıfat ve zarf türündeki bazı sözcükler arasında tümce içinde tür geçişleri meydana geldiği söylenebilir. Bu konuya değinen Grønbech de, bir nitelik gösterdiği için sıfat olarak adlandırılan sözcüklerin, adlardan ayırt edilemeyeceğini ifade etmiş ve bunların tek başına oldukları zaman diğer adlar gibi çekimlendiklerini belirterek "Bundan dolayı Türkçe bir ad, ne isim ne de sıfattır, aksine aynı zamanda her ikisidir de." sonucuna ulaşmıştır.⁴¹

Sözcük türleri konusunda araştırmalar yapan Delice, tümce yokken tek bir sözcük türünün olduğunu, bunun da ad olduğunu belirtmektedir. Araştırmacıya göre tümce içinde yer almayan her türlü sözcük bir şeyin karşılığı olarak addır ve adlar tümce içinde dizimsel boyuta girdiğinde ilişki kurduğu diğer sözcüklerle kurduğu görevsel bağıntı sonucunda çeşitlenir. Yani, somut ve soyut kavramların adı olmaktan ziyade tümce içinde dizimsel öge olarak nasıl bir bağıntı kurduğu ön plana çıkar ve bu bağıntıya göre dil bilgisel adı değişir. Buna göre ad soylu sözcükler; kullanımsal olarak ad, adıl, sıfat ve zarf olarak dört ayrı sözcük türünü oluşturabilir.⁴²

36 Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Şekil Bilgisi*, 451-524.

37 Nurettin Koç, *Yeni Dilbilgisi* (İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1990), 147-164.

38 Fuat Bozkurt, *Türkiye Türkçesi* (Ankara: Hatiboğlu Yayınevi, 2000), 52-54.

39 Mehmet Özmen, "Eksik Olan Dil Bilgisi Terimlerimiz Üzerine", *Doğu Akdeniz Üniversitesi Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu* içinde, (Gazimağusa: EMU Press, 1999), 115.

40 Özmen, "Eksik Olan Dil Bilgisi Terimlerimiz Üzerine", 115-116.

41 Kaare Grønbech, *Türkçenin Yapısı*, çev. Mustafa Akalın (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000), 22-23.

42 Delice, "Sözcük Türleri Nasıl Tasnif Edilmelidir?", 29.

Delice, tümceler yokken sözcüklerin dil bilgisel anlamlarından söz etmenin doğru olmadığını ifade etmiştir. Bu durumda, sözcüklerin yalnızca ad şeklindeki kullanışları vardır. Adların tümcelerde buldukları konumlara göre sözcük türleri oluşmaktadır. Ad türünde sınıflandırılan sözcüklerin esas görevleriyle kullanılması gerekmektedir. Ad dışında yer alan diğer sözcük türleri için tümce yapısına ve dizimsel ilişkiye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu şekilde tümcelerin anlamı oluşmaktadır.⁴³

Sözcük bilimi alanında çalışan Yener'e göre de Türkçede sıfat, zarf, ilgeç, bağlaç ve ünlemden sözcük türleri olarak değil; sözcüğün görevleri olarak söz edilebilir. Yani bir sözcüğün bir başka sözcükle ilişkilenesinden doğan bağıntılardan söz edilebilir. Yener, sözcüklerin ad, sıfat ya da zarf olarak kullanımlarında yalnızca bu ilişkinin değiştiğini, yapıda herhangi bir değişiklik görülmediğini belirtmektedir. Yani bir sözcüğün sıfat veya zarf olarak kullanımlarında yeni bir sözcük üretilmemektedir. Yener; ad, sıfat ve zarf olarak kullanılabilen "güzel" sözcüğünün bu kullanımlarının her birinin farklı sözlük birimleri olmadığını belirtmiştir. Sözcük türlerini değerlendirmedeki ölçüt Türkçenin kendi iç yapısına uygun dizimsel ilişkiler olmalıdır. Bu ilişkiler sözcüğün sınıfını ve diğer sözcüklerle ilişkisinden doğacak görevini (fonksiyon, işlev) belirleyecektir.⁴⁴

Sebzecioğlu'na göre de Türkçede sözcük türleri, kesişme veya örtüşme yoluyla birbirinin yerine kullanılabilir. Örneğin sıfat, zarf ve ilgeçlerin birer ad olarak kullanıldıkları durumları görmek mümkündür:

a. [Güzeller] geldi.	SIFAT→AD
b. [Arkaya] otur biraz.	ZARF→AD
c. Onun [gibilere] tembel denir.	İLGEÇ→AD

Yukarıda sıralanan örneklere bakıldığında sıfat, zarf ve ilgeç olan sözcüklerin ad olarak kullanıldığı açıkça görülmektedir. Tabii ki bu sözcüklerin ad olması, hem biçimleri hem de tümcedeki dizimsel yerleri ve diğer sözcüklerle ilişkilerine dayanmaktadır.⁴⁵

Dil bilgisi kaynaklarından aktarılan görüşler ve yapılan açıklamalar doğrultusunda Türkiye Türkçesinde ad soylu olarak sınıflandırılan ad, sıfat ve zarfların tümce içinde kendi aralarında tür değişimine uğrayabildikleri görülmektedir. Bu değişim sözcükler herhangi bir biçimsel değişikliğe uğramadan gerçekleşmektedir. Tümce bağlamında tür değişiminin olabilmesi için de anlamsal ve dizimsel uygunluk gerekmektedir. Çerçevesi açıklanan bu değişimin tümcelerden oluşan bir veri tabanı üzerinden gösterilmesi yararlı olacaktır. Bu amaçla oluşturulan veri tabanı ile ilgili bilgiler sonraki bölümde verilecektir.

3. Veri Tabanı ve Bulgular

Bu çalışmada Türkiye Türkçesinde ad, sıfat ve zarf olarak kullanılan dört sözcük çifti belirlenmiş, bu sözcüklerin karşıt anlamlı olmasına dikkat edilmiştir: *güzel - çirkin, yakın - uzak*,

43 Delice, "Sözcük Türleri Nasıl Tasnif Edilmelidir?", 34.

44 Yener, "Türk Dilinde Sözcük Türleri Tasnifi Sorunu Üzerine", 611.

45 Turgay Sebzecioğlu, *Dilbilim Kavramlarıyla Türkçe Dilbilgisi* (İstanbul: Kesit Yayınları, 2016), 313.

sıcak - soğuk, yanlış - doğru. Bu sözcüklerin *Türkçe Ulusal Derlemi*'ndeki (TUD) sıklıkları göreceli olarak yüksektir.⁴⁶ Yine aynı derlemden, bu sekiz sözcüğün ad, sıfat ve zarf olarak kullanıldığı beşer tümce seçilmiş, yüz yirmi tümceden oluşan bir veri tabanı oluşturmuştur.

Veri tabanının oluşturulmasından sonra, belirlenen sözcüklerin tümcelerdeki yerleri göz önüne alınarak türleri saptanmıştır. Bu bağlamda, her sözcüğün tümcede ad, sıfat ve zarf işlevinde bulunduğu tümceler ayrı ayrı gruplandırılmış ve her tümceye bir kod verilmiştir. Sonraki aşamada, sözcüklerin tümce içindeki yerleri, dizimsel olarak kendilerinden önce veya sonra kullanılan unsurlar belirlenmiş ve sözcüklerin tümcelerdeki dizilim içinde aldıkları yeri gösteren birer formül oluşturulmuştur. Bu aşamada seçilen sözcükler ve bunların ad, sıfat ve zarf olarak buldukları tümceler sıralanacak, ilgili sözcüğün dizilişi gösterilecektir.

a. güzel

(güzel-A-1) “Görmediğim Şeye İnanmam” başlıklı yazınız çok **güzel**.⁴⁷

S+güzel+(EE) [S+güzel→AÖ, AÖ+(EE)]

(güzel-A-2) Onun yazısı çok **güzeldir**.

S+güzel+EE [S+güzel→AÖ, AÖ+EE]

(güzel-A-3) Sarıkamış, doğası ve kar kalitesi nedeni ile bu yerlerden çok ama çok farklı ve **güzel**.

güzel+(EE)

(güzel-A-4) Kabalığı, sertliği içinde vahşice **güzel**.

S+güzel+(EE) [S+güzel→AÖ, AÖ+(EE)]

(güzel-A-5) Tahtın pek **güzel**, Cüce.

S+güzel+(EE) [S+güzel→AÖ, AÖ+(EE)]

(güzel-S-1) **Güzel** şiir de, **güzel** manzara da, **güzel** söz de hep estetik değeri tartmaktaydı.

güzel+A

(güzel-S-2) Bu yakın tarihlerde benim ev-iş güzergâhı üzerinde, tam iki yolun köşesinde **güzel** bir yerde kabası bitirilmiş beş katlı bir binayı yıktılar.

güzel+AÖ

(güzel-S-3) İyilikle kötülük bir olmaz; öyle ise sen kötülüğü en **güzel** yöntemle sav.

Z+güzel+A [Z+güzel→SÖ, SÖ+A]

(güzel-S-4) Bunun en **güzel** bir örneğini bizde Cumhuriyetin kuruluşu vermiştir.

Z+güzel+AÖ [Z+güzel→SÖ, SÖ+AÖ]

(güzel-S-5) Halam, elindeki ekmek parçasını güvercinlerine verecekmiş gibi didikleyp dururken, “Eskisi gibi **güzel** filmler oynatmıyorlar,” dedi.

46 Finegan, *Language* (Fort Worth: Harcourt Brace, 1994), 99.

47 Çalışmanın verileri 1988-2013 yılları arasındaki kitap, gazete ve süreli yayınlar olmak üzere günümüz Türkçesinin çok sayıda farklı alan ve türlerinden yazılı ve sözlü örnekleri içeren *Türkçe Ulusal Derlem* (<https://www.tnc.org.tr/tr/>) taranarak elde edilmiştir.

İÖ+güzel+A [İÖ+güzel→SÖ, SÖ+A]

(güzel-Z-1) Son yirmi yıllık tarihimizi özetlemek için üretilen “hortumcu” adı, hırsızlıkları en etkili şekilde anlatmak için ne kadar **güzel** oturuyor değil mi?

Z+güzel+E [Z+güzel→ZÖ, ZÖ+E]

(güzel-Z-2) Evet, oysa **güzel** başlamıştı yeni yıl.

güzel+E

(güzel-Z-3) Ben kendimi övmek gibi olmasın ama çok **güzel** top oynarım.

Z+güzel+E [Z+güzel→ZÖ, ZÖ+E]

(güzel-Z-4) Zeliha’yı başka yoldan şaşırtmaya çalışırdım: “Asıl sen, ne **güzel** yazabilirdin Zeliha.”

Z+güzel+E [Z+güzel→ZÖ, ZÖ+E]

(güzel-Z-5) Nasıl da **güzel** uyumuştum orada.

Z+güzel+E [Z+güzel→ZÖ, ZÖ+E]

b. çirkin

(çirkin-A-1) Güzeldi; ama şimdi **çirkin**!

çirkin+(EE)

(çirkin-A-2) Bugün gerçekleri kavrayamayışım, kendime uygun bir çizgi yaratamayışım bu sebepten mi acaba? Geçmişte yaşadıklarım yalan mıydı yoksa? Gerçek neden bu kadar **çirkin**?

S+çirkin+(EE)

(çirkin-A-3) Dövmeler gerçekse çok **çirkin**, sahteyse daha da **çirkin**.

S+çirkin+(EE) [S+çirkin→AÖ, AÖ+(EE)]

S+çirkin+(EE) [S+çirkin→AÖ, AÖ+(EE)]

(çirkin-A-4) Kocaları da **çirkin** ve asık suratlı.

çirkin+(EE)

(çirkin-A-5) Ama yine de belleklerde, “Güzel mi, **çirkin** mi?” sorusu...

çirkin+EE

(çirkin-S-1) Keskin gözlü bir martı, **çirkin** sesiyle bağırarak, suda gördüğü bir balığın üstüne atıldı.

çirkin+A

(çirkin-S-2) Duvara akseden **çirkin** gölgeleri kimi zaman büyüyüp bir dev oluyor, kimi zaman küçülüp kambur bir cüce oluyordu.

çirkin+A

(çirkin-S-3) Arzular, özelemlerden, yalnızlıklardan falan bahsediyordu o **çirkin** yazısıyla.

çirkin+A [Z+çirkin→SÖ, SÖ+A]

(çirkin-S-4) Şimdi ise içimizden kimselerin böyle **çirkin** davranışlarda bulunmaları ne kadar acı ve düşündürücüdür...

Z+çirkin+A [Z+çirkin→SÖ, SÖ+A]

(**çirkin-S-5**) Böyle kimselerde görülen en **çirkin** iki vasfı da “kibir ve ucub”dur.

Z+çirkin+AÖ [Z+çirkin→SÖ, SÖ+AÖ]

(**çirkin-Z-1**) Onu başka zaman, yani aşağıdan bakarken görseydim, güzel bulabilirdim; ama şimdi, burada karşılaşınca, son derece **çirkin** görünüyor gözüme.

Z+çirkin+E [Z+çirkin→ZÖ, ZÖ+E]

(**çirkin-Z-2**) Kendi düzeninin bozuk yanlarını gösteriyor diye sanatçıları tutuklamanın işe yaramadığını ne zaman öğrenecekti? Bir atasözü, “Ayna seni **çirkin** gösteriyorsa, sen aynaya ne kızılıyorsun?” der.

çirkin+Z

(**çirkin-Z-3**) Ama artık kendini **çirkin** bulmuyordu.

çirkin+E

(**çirkin-Z-4**) Bir kadın her şeyi affeder ama kendini **çirkin** bulan bir idamı asla.

çirkin+S

(**çirkin-Z-5**) Sen hiç dikkat ettin mi, çocuk yüzlerinin ne kadar **çirkin** olursa olsun, insana bir huzur verdiğine.

Z+çirkin+Z [Z+çirkin→ZÖ, ZÖ+Z]

c. yakın

(**yakın-A-1**) İlk defa bu kadar çaresizim ölüme karşı ve bu kadar **yakın**, ayrılan karın kaymamasını dilemekten başka yapacak hiçbir şey yok.

S+yakın+EE

(**yakın-A-2**) Okur yazar sayısı, dokuz buçuk milyona **yakın**.

yakın+(EE)

(**yakın-A-3**) Çeşme’ye çok **yakın**...

S+yakın+EE

(**yakın-A-4**) Gerçekten Semra Hanım’a bu kadar **yakın** mısınız?

S+yakın+EE

(**yakın-A-5**) Uzun boylu olmalı; bana **yakın**, belki benden bir-iki santim uzun.

yakın+(EE)

(**yakın-S-1**) Ama şimdi, genç, evli bir kadın, **yakın** geleceğin annesi değildim artık.

yakın+A

(**yakın-S-2**) Plastik sanatlarla **yakın** bir ilgilim olduğunu söyleyemem.

yakın+AÖ

(**yakın-S-3**) Cemil beni en **yakın** arkadaşı olarak tanıttı.

Z+yakın+A [Z+yakın→SÖ, SÖ+A]

(**yakın-S-4**) Güneş yılına olabildiğince **yakın** bir süre seçilirken, bu sürenin, tam sayıda gün içermesine dikkat edilmiştir.

Z+yakın+AÖ [Z+yakın→SÖ, SÖ+AÖ]

(**yakın-S-5**) Daha **yakın** devir edebiyatında, yani yirminci asır romanında rüyaların psikanalitik tecrübe ve yorumları da bahis konusu olmaktadır.

Z+yakın+A [Z+yakın→SÖ, SÖ+A]

(**yakın-Z-1**) Tütün ürünleri imalatı tütün üretilen bölgelere **yakın** yapılmaktadır.

yakın+E

(**yakın-Z-2**) Ama, 1980 öncesi gecekonduya, barınma, ücretliyi işyerine **yakın** tutan mesken gözüyle bakılırken, artık gecekondular için ele geçirilmesi gereken hedef olmaya başlayacak, İstanbul'un en güzel doğal alanları, Boğaziçi kıyıları, orman arazileri, su havzaları bir anda ele geçirilip üstüne yapılar dikilecek yerler haline gelecekti.

yakın+S

(**yakın-Z-3**) Kendini ölüme çok **yakın** hissediyordu.

Z+yakın+E [Z+yakın→ZÖ, ZÖ+E]

(**yakın-Z-4**) Mustafa Kemal ve Sultan Vahdettin, Yıldız Sarayı'nın ufak bir salonunda, âdeta diz dize denecek kadar **yakın** oturdular.

İÖ+yakın+E [İÖ+yakın→ZÖ, ZÖ+E]

(**yakın-Z-5**) Yunanlılar için sakal, savaş alanında **yakın** dövüşürken ya da herhangi bir sokak kavgasında sorun çıkarsa da, hazine değerindeydi.

yakın+Z

ç. uzak

(**uzak-A-1**) Ancak bu cümle, bazılarının beklediği 28 Şubat benzeri süreç doğurmaktan çok **uzak**.

S+uzak+(EE)

(**uzak-A-2**) Hem böylesine girift düşüncelerden **uzak** değildi ruhu.

uzak+EE

(**uzak-A-3**) Bunun ne zaman olacağı belli değildi ama **uzak** da değildi.

uzak+(EE)

(**uzak-A-4**) Genelde ferdi işletmeler ve aile şirketleri için yeni yönetim modelleri son derece **uzaktır**.

S+uzak+EE

(**uzak-A-5**) Öyle ki, sevdiceği yıldızlar kadar **uzaktı** ona.

İÖ+uzak+EE

(**uzak-S-1**) Oda birden ısındı, Kediş kalktı yerinden, sobadan **uzak** bir köşede halıya serildi...

uzak+AÖ

(**uzak-S-2**) Böylece yeni program aynı zamanda vesaitten ve irtibatlardan mahrum, **uzak** yerlerdeki öğretmenlerin terbiye ve tedris tekniklerinin ana hatlarını veren bir rehber haline konulmuştur.

uzak+A

(uzak-S-3) Çok uzak bir yerlerde, hatta çok *uzak* bir zamandaydı.

Z+uzak+AÖ [Z+uzak→SÖ, SÖ+AÖ]

(uzak-S-4) Çok eski çağlarda uzak mesafelere avlanmaya, yiyecek bulmaya giden erkek yön kavramını geliştirmiştir.

uzak+A

(uzak-S-5) Hayrettin’in benden istediğinde bir acayiplik olduğunun, şimdi çok bildiğim, ama yine de epey uzak bir iş yaptığının farkındaydım.

Z+uzak+AÖ [Z+uzak→SÖ, SÖ+AÖ]

(uzak-Z-1) Ben Türkiye’nin meselelerinden uzak kalamam, siyasetin içinden geliyorum.

uzak+E

(uzak-Z-2) Ne kadar uzak geliyor her şey şimdi ve bir taraftan da sanki dünmüş gibi.

Z+uzak+E [Z+uzak→ZÖ, ZÖ+E]

(uzak-Z-3) Bazen sevgiliyi “kavuşturur” bazen ise uzak düşürerek ayrılık acılarına sürükler durur.

uzak+Z

(uzak-Z-4) Ama beylerimizin “hapı” yutacağı günler henüz uzak görünüyor.

uzak+E

(uzak-Z-5) Dertten tasadan uzak yaşasaydım.

uzak+E

d. sıcak

(sıcak-A-1) Banyom sıcak, ama klozet soğuk.

sıcak+(EE)

(sıcak-A-2) Hava deli gibi sıcak, giymesinler mi?

İÖ+sıcak+(EE)

(sıcak-A-3) Otomatik veya elle şişirilen can sallarının üst kısımları çadır-körük örtü şeklini alır ve kazazedeleri aşırı sıcak ve soğuktan korur.

S+sıcak

(sıcak-A-4) Leyla İsmier o kadar sıcak, neşeli ve cıvıl cıvıldı ki, sanki kameralar karşısında değil, onun evinde sabah kahvemizi içiyorduk.

S+sıcak+(EE)

(sıcak-A-5) Fakat Akdeniz’in görece denizi de oldukça sıcaktır.

S+sıcak+EE

(sıcak-S-1) Alelacece soyunup kendini sıcak suyun altına attı.

sıcak+A

(sıcak-S-2) Bu biliş sıcak hisler veriyor.

sıcak+A

(**sıcak-S-3**) Aşırı **sıcak** bir havada ıslak bir giysiyle dolaşmak.

Z+sıcak+AÖ [Z+sıcak→SÖ, SÖ+AÖ]

(**sıcak-S-4**) Urumçi'den **sıcak** bir ağustos sabahı Turfan için yola çıktık.

sıcak+AÖ

(**sıcak-S-5**) Çok **sıcak** iklimlerde yetişen “Maranta” adlı kamıştan veya ona benzer başka bitkilerin köklerinden çıkarılan beyaz bir tozdur.

Z+sıcak+A [Z+sıcak→SÖ, SÖ+A]

(**sıcak-Z-1**) İşte öyle **sıcak** gülmüştü.

Z+sıcak+Z [Z+sıcak→ZÖ, ZÖ+Z]

(**sıcak-Z-2**) “Güney rüzgârları ılık eser” derim ya hep, “**Sıcak** esiyordu”, sıcak...

sıcak+E

(**sıcak-Z-3**) Ne yazık ki çocuklar ona, **sıcak** davranmadılar.

sıcak+E

(**sıcak-Z-4**) Bulun beni dolandıran o **sıcak** yürekli adamı.

sıcak+S

(**sıcak-Z-5**) Farklılıklara tahammül sorunu sizce sadece egemen laik çevrenin sorunu mu? İslami kesimin de böyle bir sorunu yok mu? Siz siyaset yaptınız, bu süreci bir anlamda daha **sıcak** yaşadınız, ne tür değişiklikler oldu o günden bugüne bu konularda?

Z+sıcak+E [Z+sıcak→ZÖ, ZÖ+E]

e. soğuk

(**soğuk-A-1**) Çünkü kara delikler **soğuk**; bu nedenle de ışıınımları düşük.

soğuk+(EE)

(**soğuk-A-2**) Bunu önlemek için ameliyathaneler geleneksel olarak **soğuktur**.

soğuk+EE

(**soğuk-A-3**) Çok **soğuk**; hava her şey çok **soğuk**.

S+soğuk+(EE)

(**soğuk-A-4**) Malatya'nın kış günü çok **soğuktur**.

S+soğuk+EE

(**soğuk-A-5**) İlk fark ettiğim şey Konya Mersin'e oranla daha **soğukmuş**.

S+soğuk+EE

(**soğuk-S-1**) Şu şekilde ayakta, bir de **soğuk** su döküyorlar.

soğuk+A

(**soğuk-S-2**) Buraların en **soğuk** suyudur bu, buzdolabı aratmaz.

Z+soğuk+A [Z+soğuk→SÖ, SÖ+A]

(**soğuk-S-3**) Şimdi senin yerinde üç katlı **soğuk** bir bina duruyor...

soğuk+AÖ

(**soğuk-S-4**) Sadece biraz **soğuk** bir gençtir, ama yamandır doğrusu.

Z+soğuk+AÖ [Z+soğuk→SÖ, SÖ+AÖ]

(soğuk-S-5) 1971/72 kışında Dicle Nehri donmuştur ve o yıl, son 200 yılın en soğuk kışının yaşandığı yıl olmuştur.

Z+soğuk+A [Z+soğuk→SÖ, SÖ+A]

(soğuk-Z-1) Ancak 1939 yılı Kasım ayında yorumlanan “Altıncı Senfoni”nin kaderi değişik olmuş, üç bölümlük eser halk tarafından soğuk karşılanmış, sanat çevrelerinin ağır saldırılarına uğramıştı.

soğuk+E

(soğuk-Z-2) Ölüm insanlara çok korkutucu, çok soğuk gelir; öyle olsa da kefen siyah olurdu değil mi?

Z+soğuk+E [Z+soğuk→ZÖ, ZÖ+E]

(soğuk-Z-3) Oldukça soğuk görünüyordu.

Z+soğuk+E [Z+soğuk→ZÖ, ZÖ+E]

(soğuk-Z-4) Ölüm insanlara çok korkutucu, soğuk gelir; öyle olsa da kefen siyah olurdu değil mi?

soğuk+E

(soğuk-Z-5) Karşılaştığımızda soğuk davranıyor.

soğuk+E

f. yanlış

(yanlış-A-1) Bu çok yanlış ve gerçekçi de değil.

S+yanlış+(EE)

(yanlış-A-2) Bu savlar yanlış değildi, ama gerçek içerikten yoksundu ve gerçek anlamını bulmuyordu.

yanlış+EE

(yanlış-A-3) Demek bunca yıldır yaptığım iş yanlışmış.

yanlış+EE

(yanlış-A-4) Bu akşamın tümü böyle bir yanlıştı işte.

S+yanlış+EE

(yanlış-A-5) Bu savlar yanlış değildi, ama gerçek içerikten yoksundu ve gerçek anlamını bulmuyordu.

yanlış+EE

(yanlış-S-1) Bu da çocuğu yanlış fikirlere, kanaatlere götürebilir.

yanlış+A

(yanlış-S-2) Yıllardır kendimi ve sevgiyi öyle yanlış yerlerde aradım ki...

Z+yanlış+A [Z+yanlış→SÖ, SÖ+A]

(yanlış-S-3) Yerine göre tenkit etmek de, etmemek de yanlış bir davranış olabilir.

yanlış+AÖ

(*yanlış-S-4*) **Yanlış** bir bakış açısıyla bakmayalım.

yanlış+AÖ

(*yanlış-S-5*) Ancak bu anlayış bizi çok **yanlış** bir yere götürebilir.

Z+yanlış+AÖ [Z+yanlış→SÖ, SÖ+AÖ]

(*yanlış-Z-1*) Şöyle devam ediyor Çelem: “AB **yanlış** hesapladı.”

yanlış+E

(*yanlış-Z-2*) Bir sözcüğün sürekli **yanlış** dizili olmasına da takmıştım.

yanlış+S

(*yanlış-Z-3*) **Yanlış** anımsamıyorsam 1957 yılının Şeker ya da Kurban Bayramı, mayıs ayının ilk günlerine gelmişti.

yanlış+E

(*yanlış-Z-4*) Bir yandan **yanlış** davranıp, öbür yandan başkalarını suçlamakla mı geçecek yaşamımız?..

yanlış+Z

(*yanlış-Z-5*) Kurallara göre neredeyse hepimiz “oldukça” sözcüğünü çok **yanlış** kullanıyoruz.

Z+yanlış+E [Z+yanlış→ZÖ, ZÖ+E]

g. doğru

(*doğru-A-1*) Dediklerimin hepsi de **doğru**.

doğru+(EE)

(*doğru-A-2*) Bu **doğru** değil.

doğru+EE

(*doğru-A-3*) Onu bulduğumu söylüyorum, çünkü ilk kez gördüm! Bu **doğru** mu?

doğru+EE

(*doğru-A-4*) Bu yüzden eğitim yönetiminin kalitesi sınıf yönetiminin kalitesine bağlıdır demek çok **doğrudur**.

S+doğru+EE

(*doğru-A-5*) Ressamımızın uzaktan, pencereden hissettikleri çok **doğruydu**.

S+doğru+EE

(*doğru-S-1*) Budur yolu yordamı, **doğru** yolda yol almanın.

doğru+A

(*doğru-S-2*) Zamanında yeterince sevgi ve şefkat gösteren, **doğru** disiplin yöntemleri uygulayan ailelerin çocukları, ergenlik dönemini sağlıklı, rahat ve mutlu geçirirler.

doğru+AÖ

(*doğru-S-3*) **Doğru** iz üstündeydik öyleyse.

doğru+A

(*doğru-S-4*) Kararın anlamından **doğru** sonuçlar çıkarmak gerekir.

doğru+A

(*doğru-S-5*) Amaç *doğru* zamanda ve *doğru* yerde bulunmak.

doğru+A

(*doğru-Z-1*) Yapıtta bu seçim öylesine *doğru* yapılmış ki, kitabı bir kez elinize aldınız mı, bir daha bitirmeden bırakamıyorsunuz.

Z+*doğru*+E [Z+*doğru*→ZÖ, ZÖ+E]

(*doğru-Z-2*) “Her şey ters gitsin varsın, sen *doğru* git, yeter...”

doğru+E

(*doğru-Z-3*) Gelmekle *doğru* yapıp yapmadığım değil sorun.

doğru+Z

(*doğru-Z-4*) Bunlarda ortaya çıkacak canlı varlıklar için de, *doğru* uzaklıklara yerleşmiş *doğru* büyüklükteki kalkanlar gerekli.

doğru+S

(*doğru-Z-5*) Kısacası biz *doğru* yapıyoruz, gerisi çok önemli değil...

doğru+E

Çalışma kapsamında incelenen *güzel*, *çirkin*, *yakın*, *uzak*, *sıcak*, *soğuk*, *yanlış*, *doğru* sözcüklerinin türleri tümcelerdeki yerleri temel alınarak belirlenmiştir. Bu sözcüklerin ad, sıfat ve zarf olarak kullanılabilirdikleri görülmüştür.

4. Değerlendirme

Bu bölümde, çalışma kapsamındaki sözcüklerin ad, sıfat ve zarf olarak kullanıldığı tümcelerdeki dizilim özellikleri değerlendirilmiş, aralarındaki ortaklıklardan hareket edilerek oluşturulan formüller bir araya getirilmiştir. Bu dizilim formülleri, her sözcüğün ad, sıfat ve zarf olarak kullanımları bakımından sınıflandırılmıştır. Sonraki aşamada, bu sınıflandırma kapsamındaki formüller tek bir formüle dönüştürülerek tablolarda verilmiş ve açıklanmıştır. Her bir sözcük için ayrı ayrı yapılan bu değerlendirme sırasında ulaşılan sonuçlar, bk. ile ilgili tümceye dayandırılmıştır.

Çalışma kapsamındaki ilk sözcük olan *güzel*, yüklem olarak kullanıldığında addır (bk. *güzel-A-3*). Bunun yanında kendisinden önce bir sıfat, sonra ek-eylem geldiğinde *güzel* sözcüğü yine addır (bk. *güzel-A-2*). Konuşma veya yazıda ek-eylem zorunlu bir birim olmasına rağmen her zaman yer almayabilir (bk. *güzel-A-4*). Kendisinden önce gelebilen sıfat ise seçimlerlik bir birimdir. *Güzel* sözcüğü, bir ad veya ad öbeğinden önce geldiğinde sıfattır (bk. *güzel-S-1/güzel-S-2*). Bu sözcük, kendisinden önce bir zarf ve kendisinden sonra bir ad veya ad öbeği geldiğinde de sıfattır (bk. *güzel-S-3/güzel-S-4*). *Güzel* sözcüğü, kendisinden önce bir ilgeç öbeği, sonra bir ad geldiğinde yine sıfattır (bk. *güzel-S-5*). Tümce içinde *güzel* sözcüğü bir eylemden önce geldiğinde zarftır (bk. *güzel-Z-2*). Ayrıca kendisinden önce bir zarf, sonra bir eylem geldiğinde yine zarftır (bk. *güzel-Z-5*). Sözcükten önce gelebilen zarf ise seçimlerlik bir birimdir.

Tablo 1. *güzel* sözcüğünün dizilimi

Sözcük Türü	Tüm Formüller	Ortak Formül
Ad	<i>güzel</i> +(EE) S+ <i>güzel</i> +EE S+ <i>güzel</i> +(EE)	(S) <i>güzel</i> (EE)
Sıfat	<i>güzel</i> +A <i>güzel</i> +AÖ Z+ <i>güzel</i> +A Z+ <i>güzel</i> +AÖ İÖ+ <i>güzel</i> +A	(Z/İÖ) <i>güzel</i> A/AÖ
Zarf	<i>güzel</i> +E Z+ <i>güzel</i> +E	(Z) <i>güzel</i> E

İkinci sözcük olan *çirkin*, bir tümcede ek-eylemden önce geldiğinde addır (bk. *çirkin*-A-5). Ayrıca kendisinden önce bir sıfat, sonra ek-eylem geldiğinde de *çirkin* sözcüğü addır. Konuşma veya yazıda zorunlu bir birim olmasına rağmen ek-eylem her zaman yer almayabilir (bk. *çirkin*-A-3). *Çirkin* sözcüğünden önce gelebilen sıfat ise seçimlik bir birimdir. *Güzel* sözcüğü, bir addan önce geldiğinde ise sıfattır (bk. *çirkin*-S-1). Bununla birlikte, sözcüğün kendisinden önce bir zarf ve kendisinden sonra bir ad veya ad öbeği geldiğinde de sıfattır (bk. *çirkin*-S-4/ *çirkin*-S-5). *Çirkin* sözcüğü, bir eylemden, bir sıfattan veya bir zarftan önce geldiğinde zarftır (bk. *çirkin*-Z-2/ *çirkin*-Z-3/ *çirkin*-Z-4). Bunun yanında kendisinden önce bir zarf, kendisinden sonra ise bir eylem veya zarf geldiğinde yine zarftır (bk. *çirkin*-Z-1/ *çirkin*-Z-5). *Çirkin* sözcüğünden önce gelebilen zarf ise seçimlik bir birimdir.

Tablo 2. *çirkin* sözcüğünün dizilimi

Sözcük Türü	Tüm Formüller	Ortak Formül
Ad	<i>çirkin</i> +EE <i>çirkin</i> +(EE) S+ <i>çirkin</i> +(EE)	(S) <i>çirkin</i> (EE)
Sıfat	<i>çirkin</i> +A Z+ <i>çirkin</i> +A Z+ <i>çirkin</i> +AÖ	(Z) <i>çirkin</i> A/AÖ
Zarf	<i>çirkin</i> +E <i>çirkin</i> +S <i>çirkin</i> +Z Z+ <i>çirkin</i> +E Z+ <i>çirkin</i> +Z	(Z) <i>güzel</i> E/S/Z

Üçüncü olarak *yakın* sözcüğü bir tümcede ek-eylemden önce geldiğinde addır. Bu ek-eylemin bazı durumlarda ifade edilmediğini görmek mümkündür (bk. *yakın*-A-2). *Yakın* sözcüğünden önce bir sıfat, sonra ek-eylem geldiğinde de *bu sözcük* addır (bk. *yakın*-A-4). *Yakın* sözcüğünden önce gelebilen sıfat, seçimlik bir birimdir. Bir addan veya ad öbeğinden önce gelen *yakın* sözcüğü sıfattır (bk. *yakın*-S-1/ *yakın*-S-2). Ayrıca sözcüğün kendisinden önce bir zarf ve kendisinden sonra bir ad veya ad öbeği geldiğinde de sıfattır (bk. *yakın*-S-3/ *yakın*-S-4). Bu durumda, sözcükten önce gelebilen zarf seçimlik bir birimdir. *Yakın* sözcüğü,

bir eylemden, bir sıfattan veya bir zarftan önce geldiğinde ise zarftır (bk. *yakın-Z-1/yakın-Z-2/yakın-Z-5*). Bunun yanında kendisinden önce bir zarf veya ilgeç öbeği, kendisinden sonra ise bir eylem geldiğinde *yakın* sözcüğü yine zarftır (bk. *yakın-Z-3/yakın-Z-4*). *Yakın* sözcüğünden önce gelebilen zarf ve ilgeç öbeği ise seçimlik birimlerdir.

Tablo 3. *yakın* sözcüğünün dizilimi

Sözcük Türü	Tüm Formüller	Ortak Formül
Ad	<i>yakın</i> +(EE) S+ <i>yakın</i> +EE	(S) <i>yakın</i> (EE)
Sıfat	<i>yakın</i> +A <i>yakın</i> +AÖ Z+ <i>yakın</i> +A Z+ <i>yakın</i> +AÖ	(Z) <i>yakın</i> A/AÖ
Zarf	<i>yakın</i> +E <i>yakın</i> +S <i>yakın</i> +Z Z+ <i>yakın</i> +E İÖ+ <i>yakın</i> +E	(Z/İÖ) <i>yakın</i> E/S/Z

Dördüncü sözcük olan *uzak*, bir tümede ek-eylemden önce geldiğinde addır (bk. *uzak-A-2*). *Uzak* sözcüğünden önce bir sıfat, sonra ek-eylem geldiğinde de *bu sözcük* yine addır (bk. *uzak-A-4*). Ancak ek-eylem her zaman görünür olmayabilir (bk. *uzak-A-1*). *Uzak* sözcüğünden önce gelebilen sıfat ise seçimlik bir birimdir. Bu sözcük, tümede bir ilgeç öbeğinden sonra da gelebilir. Bu durumda da *uzak* sözcüğü bir addır ve kendisinden önce gelen ilgeç öbeği de seçimlik bir birimdir (bk. *uzak-A-5*). *Uzak* sözcüğü bir addan veya ad öbeğinden önce geldiğinde sıfattır (bk. *uzak-S-1/uzak-S-2*). Bununla birlikte, sözcüğün kendisinden önce bir zarf ve kendisinden sonra ad öbeği geldiğinde de sıfattır (bk. *uzak-S-3*). Bu durumda, sözcükten önce gelebilen zarf seçimlik bir birimdir. *Uzak* sözcüğü, bir eylemden veya bir zarftan önce geldiğinde ise zarftır (bk. *uzak-Z-1/uzak-Z-3*). Bu sözcükten önce bir zarf, sözcükten sonra bir eylem geldiğinde de *uzak* sözcüğü zarftır (bk. *uzak-Z-2*). *Uzak* sözcüğünden önce gelebilen zarf seçimlik bir birimdir.

Tablo 4. *uzak* sözcüğünün dizilimi

Sözcük Türü	Tüm Formüller	Ortak Formül
Ad	<i>uzak</i> +EE S+ <i>uzak</i> +EE S+ <i>uzak</i> +(EE) İÖ+ <i>uzak</i> +EE	(S/İÖ) <i>uzak</i> (EE)
Sıfat	<i>uzak</i> +A <i>uzak</i> +AÖ Z+ <i>uzak</i> +AÖ	(Z) <i>uzak</i> A/AÖ
Zarf	<i>uzak</i> +E <i>uzak</i> +Z Z+ <i>uzak</i> +E	(Z) <i>uzak</i> E/Z

Beşinci olarak *sıcak* sözcüğü bir tümcede ek-eylemden önce geldiğinde addır. Ancak ek-eylem tümcede görünür olmayabilir (bk. *sıcak-A-1*). Ayrıca *sıcak* sözcüğünden önce bir sıfat, sonra ek-eylem geldiğinde de bu sözcük yine bir addır. Bu dizilimde de konuşma veya yazıda zorunlu bir birim olmasına rağmen ek-eylem her zaman yer almayabilir (bk. *sıcak-A-4/sıcak-A-5*). *Sıcak* sözcüğünden önce gelebilen sıfat ise seçimlik bir birimdir. *Sıcak* sözcüğü, bir addan veya ad öbeğinden önce geldiğinde ise sıfattır (bk. *sıcak-S-1/sıcak-S-4*). Bununla birlikte, sözcüğün kendisinden önce bir zarf ve kendisinden sonra bir ad veya ad öbeği geldiğinde de sıfattır (bk. *sıcak-S-3/sıcak-S-5*). Bir eylemden, sıfattan veya zarftan önce gelen *sıcak* sözcüğü ise zarftır (bk. *sıcak-Z-2/sıcak-Z-3/sıcak-Z-4*). Kendisinden önce bir zarf, sonra bir eylem veya yine zarf geldiği durumlarda da *sıcak* sözcüğü zarftır (bk. *sıcak-Z-1/sıcak-Z-5*). *Sıcak* sözcüğünden önce gelebilen zarf ise seçimlik bir birimdir.

Tablo 5. *sıcak* sözcüğünün dizilimi

Sözcük Türü	Tüm Formüller	Ortak Formül
Ad	<i>sıcak</i> +(EE) S+ <i>sıcak</i> +(EE) S+ <i>sıcak</i> +EE İÖ+ <i>sıcak</i> +(EE)	(S/İÖ) <i>sıcak</i> (EE)
Sıfat	<i>sıcak</i> +A <i>sıcak</i> +AÖ Z+ <i>sıcak</i> +A Z+ <i>sıcak</i> +AÖ	(Z) <i>sıcak</i> A/AÖ
Zarf	<i>sıcak</i> +E <i>sıcak</i> +S <i>sıcak</i> +Z Z+ <i>sıcak</i> +E Z+ <i>sıcak</i> +Z	(Z) <i>sıcak</i> E/S/Z

Altıncı olarak *soğuk* sözcüğü bir tümcede ek-eylemden önce geldiğinde addır (bk. *soğuk-A-2*). Bu ek-eylem her zaman gösterilmeyebilir (bk. *soğuk-A-1*). *Soğuk* sözcüğünden önce bir sıfat, sonra ek-eylem geldiğinde de *bu sözcük* yine addır (bk. *soğuk-A-4*). Ancak ek-eylem her zaman görünür olmayabilir (bk. *soğuk-A-3*). *Soğuk* sözcüğünden önce gelebilen sıfat ise seçimlik bir birimdir. *Soğuk* sözcüğü bir addan veya ad öbeğinden önce geldiğinde ise sıfattır (bk. *soğuk-S-1/soğuk-S-3*). Ayrıca kendisinden önce bir zarf ve kendisinden sonra bir ad ya da ad öbeği geldiğinde de *soğuk* sözcüğü sıfattır (bk. *soğuk-S-4/soğuk-S-45*). Bu dizilimde, *soğuk* sözcüğünden önce gelebilen zarf seçimlik bir birimdir. *Soğuk* sözcüğü, bir eylemden veya bir zarftan önce geldiğinde ise zarftır (bk. *soğuk-Z-1/soğuk-Z-5*). Bu sözcükten önce bir zarf, sözcükten sonra bir eylem geldiğinde de *soğuk* sözcüğü zarftır (bk. *soğuk-Z-2*). *Soğuk* sözcüğünden önce gelebilen zarf seçimlik bir birimdir.

Tablo 6. *soğuk* sözcüğünün dizilimi

Sözcük Türü	Tüm Formüller	Ortak Formül
Ad	<i>soğuk</i> +EE <i>soğuk</i> +(EE) S+ <i>soğuk</i> +EE S+ <i>soğuk</i> +(EE)	(S) <i>soğuk</i> (EE)
Sıfat	<i>soğuk</i> +A <i>soğuk</i> +AÖ Z+ <i>soğuk</i> +A Z+ <i>soğuk</i> +AÖ	(Z) <i>soğuk</i> A/AÖ
Zarf	<i>soğuk</i> +E <i>soğuk</i> +Z Z+ <i>soğuk</i> +E	(Z) <i>soğuk</i> E/Z

Yedinci sözcük olan *yanlış*, bir tümcede ek-eylemden önce geldiğinde addır (bk. *yanlış*-A-2). Kendisinden önce bir sıfat, sonra ek-eylem geldiğinde de bu sözcük yine bir addır (bk. *yanlış*-A-4). Bu dizilimde de konuşma veya yazıda zorunlu bir birim olmasına rağmen ek-eylem her zaman yer almayabilir (bk. *yanlış*-A-1). *Yanlış* sözcüğünden önce gelebilen sıfat ise seçimlik bir birimdir. *Yanlış* sözcüğü, bir addan veya ad öbeğinden önce geldiğinde ise sıfattır (bk. *yanlış*-S-1/ *yanlış*-S-3). Kendisinden önce bir zarf ve kendisinden sonra bir ad veya ad öbeği geldiğinde de *yanlış* sözcüğü sıfattır (bk. *yanlış*-S-2/*yanlış*-S-5). Bir eylemden, sıfattan veya zarftan önce gelen *yanlış* sözcüğü ise zarftır (bk. *yanlış*-Z-2/*yanlış*-Z-3/*yanlış*-Z-4). Kendisinden önce bir zarf, sonra bir eylem geldiği durumlarda da *yanlış* sözcüğü zarftır (bk. *yanlış*-Z-5). *Yanlış* sözcüğünden önce gelebilen zarf ise seçimlik bir birimdir.

Tablo 7. *yanlış* sözcüğünün dizilimi

Sözcük Türü	Tüm Formüller	Ortak Formül
Ad	<i>yanlış</i> +EE S+ <i>yanlış</i> +EE S+ <i>yanlış</i> +(EE)	(S) <i>yanlış</i> (EE)
Sıfat	<i>yanlış</i> +A <i>yanlış</i> +AÖ Z+ <i>yanlış</i> +A Z+ <i>yanlış</i> +AÖ	(Z) <i>yanlış</i> A/AÖ
Zarf	<i>yanlış</i> +E <i>yanlış</i> +S <i>yanlış</i> +Z Z+ <i>yanlış</i> +E	(Z) <i>yanlış</i> E/S/Z

Sekizinci olarak *doğru* sözcüğü bir tümcede ek-eylemden önce geldiğinde addır (bk. *doğru*-A-2). Ek-eylem tümcede gösterilmeyebilir (bk. *doğru*-A-1). Kendisinden önce bir sıfat, sonra ek-eylem geldiğinde de *doğru* sözcüğü bir addır (bk. *doğru*-A-4). *Doğru* sözcüğünden önce gelebilen sıfat ise seçimlik bir birimdir. Tümcede *doğru* sözcüğünden sonra bir ad veya

ad öbeği geldiğinde ise bu sözcük sıfattır (bk. *doğru-S-2 doğru-S-3*). Bir eylemden, sıfattan veya zarftan önce gelen *doğru* sözcüğü ise zarftır (bk. *doğru-Z-2/doğru-Z-3/doğru-Z-4*). Kendisinden önce bir zarf, sonra bir eylem geldiği durumlarda da *doğru* sözcüğü zarftır (bk. *doğru-Z-1*). *Doğru* sözcüğünden önce gelebilen zarf ise seçimlik bir birimdir.

Tablo 8. *doğru* sözcüğünün dizilimi

Sözcük Türü	Tüm Formüller	Ortak Formül
Ad	<i>doğru</i> +EE <i>doğru</i> +(EE) S+ <i>doğru</i> +EE	(S) <i>doğru</i> (EE)
Sıfat	<i>doğru</i> +A <i>doğru</i> +AÖ	<i>doğru</i> A/AÖ
Zarf	<i>doğru</i> +E <i>doğru</i> +S <i>doğru</i> +Z Z+ <i>doğru</i> +E	(Z) <i>yanlış</i> E/S/Z

Sonuç

Sözcüklerin dizimsel olarak türlerinin belirlenmesi, bunların tümce içindeki yerine ve kendilerinden önce ve sonra gelen sözcüklerin türlerine bağlıdır. Her ana dili konuşucusu dille ilgili olarak kendi zihninde bulunan örtük bilgide bu kurallara hâkimdir. Türkiye Türkçesinin dil bilgisi kaynaklarında da sözcük türleri bu kurallar doğrultusunda ele alınmakta ve açıklanmaktadır.

Bu çalışmada, dizimsel olarak ad, sıfat ve zarf olabilen sekiz sözcük belirlenmiş ve bu sözcüklerin tümce içerisindeki yerleri, kendilerinden önce ve sonra gelen unsurlar incelenmiştir. Burada amaç, sözcük türlerinin belirlenmesinde dizimsel bir formülün olup olmadığının denetlenmesidir.

Seçilen örnek tümcelerin incelenmesi sonucunda bir sözcüğün tümcede ad, sıfat veya zarf türünde olabilmesi için nasıl bir dizilim içerisinde yer alması gerektiğine dair Tablo 9'daki formüllere ulaşılmıştır:

Tablo 9. Sözcüklerin Ortak Dizilim Formülleri

Sözcük Türü	Ortak Formül
Ad	(S/İÖ) X (EE)
Sıfat	(Z/İÖ) X A/AÖ
Zarf	(Z/İÖ) X E/S/Z

Buna göre, bir sözcük ek-eylemden önce geldiğinde addır ancak konuşma veya yazıda zorunlu bir birim olmasına rağmen ek-eylem her zaman gösterilmeyebilir. Bunun yanında bir addan önce sıfat veya ilgeç öbeği, sonra gösterilen veya gösterilmeyen bir ek-eylem gelebilmektedir. Bu durumda, addan önce gelebilen sıfat zorunlu değil seçimlik bir birimdir.

Bir sözcüğün sıfat olabilmesi için kendisinden sonra mutlaka bir ad veya ad öbeği gelmesi gerekmektedir. Sıfatlardan önce ise zarf veya ilgeç öbeği gelebilmektedir ancak bunlar seçimlik birimlerdir.

Tümce içinde bir sözcüğün zarf olabilmesi için ise kendisinden sonra zorunlu olarak bir eylem, sıfat yahut zarf gelmelidir. Ancak sıfatlarda olduğu gibi zarflardan önce de seçimlik birer birim olan zarf veya ilgeç öbeği gelebilmektedir.

Sonuçta, Türkiye Türkçesinde ad soylu kabul edilen sözcüklerin biçim değiştirmeden ad, sıfat ve zarf olmalarının birer dizimsel formülle açıklanabildiği ve böylece bir örüntü oluşturdukları görülmektedir. Çalışma, ad soylu sözcükler arasında biçim değiştirmeden dizimsel olarak tür geçişlerinin gerçekleştiğini göstermiş, sözcük türleri, söz dizimi, anlam bilgisi ve yabancılara Türkçe öğretilimi alanlarında yararlanılabilecek dil bilgisel bir işleyişi ortaya koymuştur. Burada sekiz adet sözcüğün ad, sıfat ve zarf oldukları 120 tümceden oluşan sınırlı bir veri tabanından elde edilen bilgilerle bu çıkarımlara ulaşılmıştır. Sözcük ve tümce sayısı artırılarak bu formüllerin uygun çıktılar üretip üretmediği kontrol edilirse alan yazınına katkıda bulunulmuş olacaktır.

Kısaltmalar

Çalışmada kullanılan kısaltmalar aşağıda verilmiştir:

A:	Ad
AÖ:	Ad Öbeği
E:	Eylem
EE:	Ek-eylem
İÖ:	İlgeç Öbeği
S:	Sıfat
SÖ:	Sıfat Öbeği
Z:	Zarf
ZÖ:	Zarf Öbeği

Hakem Deęerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar / References

- Atabay, Neşe, Sevgi Özel ve İbrahim Kutluk. *Sözcük Türleri*. İstanbul: Papatya Yayıncılık, 2003.
- Banguoğlu, Tahsin. *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000.
- Boz, Erdoğan. “Türkiye Türkçesinde Sözcük Türleri Üzerine Bir Tasnif Denemesi”, *Uluslararası Yunus Emre Sosyal Bilimler Dergisi* 1/1 (2020): 1-10.
- Bokurt, Fuat. *Türkiye Türkçesi*. Ankara: Hatiboğlu Yayınevi, 2000.
- Börekçi, Muhsine ve Yusuf Tepeli. “İşlevsel Dilbilim Yaklaşımıyla Türkçede Sözcük Türleri Üzerine”, *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi* 2/7 (2013): 93-102.
- Carnie, Andrew. *Constituent Structure*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- Crystal, David. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford: Blackwell Publishing, 1991.
- Delice, Halil İbrahim. “Sözcük Türleri Nasıl Tasnif Edilmelidir?”, *Turkish Studies* 7/4 (2012): 27-34.
- Deny, Jean. *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*. Çeviren Ali Ulvi Elöve. İstanbul: Maarif Matbaası, 1941.
- Erdem, Mevlüt ve Mustafa Sarı. “Sözcük Türlerinin Sözcük Öbekleriyle İlişkisi”, *Turkish Studies* 5/4 (2010): 321-325.
- Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları, 2006.
- Finegan, Edward. *Language*. Fort Worth: Harcourt Brace, 1994.
- Gencan, Tahir Nejat. *Dilbilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınevi, 2001.
- Grønbech, Kaare. *Türkçenin Yapısı*. Çeviren Mehmet Akalın. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000.
- Güncel Türkçe Sözlük, “Ad”. Erişim 2 Mayıs 2024. <https://sozluk.gov.tr/>
- Güncel Türkçe Sözlük, “Sıfat”. Erişim 2 Mayıs 2024. <https://sozluk.gov.tr/>
- Güncel Türkçe Sözlük, “Zarf”. Erişim 2 Mayıs 2024. <https://sozluk.gov.tr/>
- Hacıeminoğlu, Necmettin. *Türk Dilinde Edatlar*. İstanbul: MEB Yayınları, 1992.
- Karaağaç, Günay. *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2012.
- Koç, Nurettin. *Yeni Dilbilgisi*. İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1990.
- Korkmaz, Feryal. *Batı Türkçesinde Tür Değişirme*. Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2007.
- Korkmaz, Zeynep. *Türkiye Türkçesi Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007.
- Nalbant, Mehmet Vefa. “Türkçede Tarihî Türk Dili Alanında Fonksiyon Değiştirmeye Bir Örnek: Tut- Fiili”, *Bilig Dergisi* 38 (2006): 138.
- Özkan, Bülent. “Güncel Türkçe Sözlük’te ‘Zarf’ Olarak Tanımlı Sözlük Birimlerin Derlem-Denetimi”, *Turkish Studies* 5/3 (2010): 1764-1782.
- Özmen, Mehmet. “Eksik Olan Dil Bilgisi Terimlerimiz Üzerine”, *Doğu Akdeniz Üniversitesi Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu* içinde, 115. Gazimağusa: EMU Press, 1999.
- Sarı, Mustafa. “Türkiye Türkçesinde Sözcük Türlerinin Değişikliğe Uğraması”, *TÜRKİYE Türkoloji Dergisi* 13/1 (2000): 229-238.
- Sebzecioğlu, Turgay. *Dilbilim Kavramlarıyla Türkçe Dilbilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2016.
- Türkçe Ulusal Derlemi (TUD). Erişim 2 Mayıs 2024. <https://www.tnc.org.tr/tr/>
- Uzun, Nadir Engin. *Dünya Dillerinden Örnekleriyle Dilbilgisinin Temel Kavramları Türkçe Üzerine Tartışmalar*. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 39, 2004.
- Yener, Mustafa Levent. “Türk Dilinde Sözcük Türleri Tasnifi Sorunu Üzerine.” *Turkish Studies* 2/3 (2007): 606-623.

